

Oikeakielisyttä.

Hyvää ja huonoa kuvakieltä.

Metaforain ja vertausten tehtävänä on havainnollistaminen tai tunnelman tehostaminen. Realistisille kirjailijoille ovat edellisenlaatuiset kuvat luonteenomaisia, romantikoille ovat usein ominaisia tehokkaat tunnelmaa antavat kuvailmaukset. Shakespeare, Goethe, Runeberg ja Aleksis Kivi esimerkiksi ovat mestareja kummankinlaisten kuvien käytössä. Heidän metaforansa ja vertauksensa panevat mielikuvituksen voimakkaasti liikkeelle, väläyttävät mielikuvan kirkkaan selväksi tai suggeroivat, milloin esitys on tunnepitoista, lukijaan voimakkaan tunnelman. (Kuva voi tietenkin olla yht'aikaa sekä havainnollistava että tunnepitoinen.)

Mutta kirjallisuudessa voi myös esiintyä kuvakieltä, joka ei puhu enempää mielikuvitukselle kuin tunteelle, kuvia, jotka eivät havainnollista, vaan hämmentävät ja enintään herättävät huomiota omituisuudellaan. Sellaisia löytää nykyään usein meikäläisiltä kirjailijoilta. Seuraavanlaisissa kuvailmauksissa tekee mieli nähdä vain erikoisuuden tavoittelua: »— ei isä voinut olla ajattelematta hänen silmiään: ne välkkyivät kuin hän olisi juonut kaikki kevättaiwaan särkyneet tähdet ja ne olisivat uineet hänen silmissään. *Intohimon ja kevään cocktail se näkyi hänessä.*» — — *päivälispöytä hohti kuin syvyys, jota kumartui katsomaan purjevenestä, meriruohojen ja levän täyttämä vihreä syvyys* — —. »*Ja tämä viitvalkoinen sana tuntui taikaloitulta, koskapa se lennätti arvon naisten hartioilta hyvissä laskoksissa hoidetut siveyden kaavut, he nauroivat syöksytän hervakkaasti kuin poksahtelisivat korkit käyöistä olutpulloista.*» «Saimin ihmettelyyn säväytti pelko kiilansa. Hänen silmiensä holvit pyöristyivät kuin olisi ukkosta kuulunut päin päältä.» — — ja pian olisi vireästä kalliiosuo-

nesta pulppuava vesi [ilmaistu salaisuus] vierinyt pitkin *uutiskuivaa mielten louhikkoa.*» «Yht'äkkiä he tuntevat jo olevansa loitommalla, tuntevat itsensä syyllisiksi ja syyttävät toisiaan, kummallisten, ilkeiden *epäilyjen väkkärä hyrisee ja pirottaa siivistään katkeruuden pisaria.*» «*Kuin mustanpunainen silhuetti on tuo yö painunut hänen silmiensä verkkokalvoon.*» «Tuuli heräsi jossakin erämaassa, nousi lymypaikastaan: *sen sairaaat keuhkot läähättivät ja puhkuivat, pilvien pinta pullisteli ja muutti muotoaan kuin laho, harmaa vaate.*» Eräässä salapoliisiromaaniin suomennoksessa on seuraava vertaus: «Hän tarttui portin salpaan, mutta puutarhasta kuului samassa pitkävetainen ulina *kuin vatsatautisen paholaisen valitus.*» Kehittymättömällä kirjailijoilla kuvakieli usein paljastaa tyyliästin puutteen. Tavoiteltua tekorunollisuutta on seuraavanlaisissa kuvissa: «Hilja, joka oli ollut *kuin vieno juhannusyön hämy* rantaan viettävällä lehtotielä.» «Hyvästi, *sinä elämäni kaunein ja katkerin unelma*» (sanoi maalaisnuorukainen menettämälleen rakastetulle). «— — mielen levottomuus vapautui *käärinliinoistaan.*»

Kuvakieli, jota edellä olevat esimerkit edustavat, on pikemmin harhautunutta maneeria kuin luovan taiteellisen mielikuvituksen synnyttämää.

Tavallisessa asiaproosassakin voi kuvakielellä olla tärkeä tyyllinen tehtävä, samoin kuin kansanmurteiden keskustelutyylissä. Eräs maalaismies sanoi tarkastusmatkalla olevalle maaherralle, jonka mukana oleva apulainen oli isäntien silmissä arvoton: «Kyllä sinä olet hieno herra, mutta sinulla on huono kapsäkki.» Kauppi-Heikki antaa erään henkilönsä sanoa aitokansanomaisesti: «— — vaikka minut panisi kuinka altaalle, vaikka reen saverikoksi.» Otto

Jespersen on sattuvasti sanonut verratessaan kahta ääntämystä, joista toinen, joka vaatii enemmän lihasliikettä, on kuitenkin helpompi suorittaa kuin toinen, jossa lihasliike on pienempi, mutta joka vaatii suurempaa tarkkuutta: »On helpompi pilkkoa puita kuin leikata kaihia.» Eräs toinen tiedemies on lyhyesti ilmaissut yleispätevän totuuden sanoessaan: »Totuuden tulisoitua ei voi kantaa tungoksen läpi kärventämättä jonkun partaa.» Eräs sanomalehti luonnehti sattuvasti kahdella vertauksella poliitikkoa, jonka kehityksen kuvaamiseen muutoin olisi tarvittu laaja selittely: »Hän aloitti lyyrillisenä Graalin ritarina ja päätti käheä-äänisenä hysteerikkona.» Arvostellessaan muodatta kaunokirjallista teosta sanoo eräs kirjailija, että teoksessa kasvavat saviheinät ja villiruusut rinnan.

Mutta asiaproosassa tapaa usein epäonnistuneita kuvailmauksia vielä enemmän kuin kaunokirjallisuudessa. Metafora tai vertaus voi sisältää ajatuskompastuksen: »Runoilijaimme ennustama *kevättulva on murtanut orjankahleemme*» (vesi ei murra kahleita.) »Kirjailijan *kärkevä kynä taittaa peistä* runoilijan puolesta.» »Äkillinen *tauti kaasi* parissa päivässä toimintatarmoisen lääkärin *elämänlangan*.» »Molemmat [50 vuotta täytäneet] ovat *astuneet yli puolivuosisataisen rajapyykin*.» (Kuva on ilmeisesti eräänlainen sekamuodostus: astua yli rajan, sivuuttaa rajapyykki.) »Monet vakavat ja arvovaltaiset oikeistomiehet ovat nyt näinä päivinä *panneet vakauksensa ja arvovaltansa likoon* seisahduttaakseen maailmelle tuhoisan kapinavyöryn.» (Likoon pannaan tavallisesti rahaa, arvovalta sen sijaan pannaan vaakaan.) Eräs sanomalehti kirjoitti tehdessään selkoa entisen Suomen kaartin sotavanhusten kokouksesta: »Jo edellisenä päivänä ja iltana saattoi kaupungin kaduilla huomata näitä *urhoja kumpujen yöstä*, jotka astelivat nuoruusaikojensa muistoja verestämässä.» Kirjoittaja on

tehnyt elävistä ihmisistä vainajien haamuja. Sanan merkityksen väärinkäsittäminen voi antaa aihetta epäloogilliseen kuvaan: »On aivan typerää toivoa, että lauantaiaamun kokemukset jatkuvasti vaikuttaisivat hillitsevästi *sananrieskan leivontaan*» (maitoa, josta vanhasta hengellisestä kielestä periytyvässä 'sanarieskassa' on kysymys, ei voi leipoa). »Tshekkoslovakian tapausten ollessa Euroopan ja meidänkin *seinäpaperillamme*.» [Viimeiner sana osoittaa, että kirjoittaja ei ole ollut selvillä siitä, mitä vieraisissa kielissä tavallinen kuvailmaus 'olla tapetilla' alkuaan merkitsee: olla (neuvottelupöytää verhoavalla) liinalla, siis pohdittavana.] Kuvailmaus muodostuu koomilliseksi, jos kuvaannollisesti käytetyn sanan varsinainen merkitys tulee liian selvästi tajuntaan tai jos se ei ollenkaan sovi asianomaiseen yhteyteen: »Maaottelussa saavutetut *pisteet* ovat olleet ainoana *valopilkuna* tänä syksynä. (»Pisteet» johtavat tässä pilkun varsinaisen merkityksen mieleen.) »Mutta täytyy *pimeitten* tosiasioiden *valossa* sanoa, että rikollisuuden kasvu on Suomessa viime aikoina ollut suorastaan valtava.» »Naisten *tupakoinnista* on tullut *polttava* kysymys.» »Käy kokolailla vaikeaksi täyttää vainajan [kunnansihteerin] *tuolia* kunnan kansliassa.» »Englannin vanhollinen oikeisto heittäytyy yht'äkkiä protektionismin eli suojelustullien *kaulaan*.» »V. on tilapäisesti vuodattanut runsaat määrät *aivohikeä* kirjan tätä osaa luodessaan.» »Kansakoululaitoksemme on laajentunut kautta maan tarjoten syrjäisempienkin seutujen syville reille *vetä* tiedonjonon sammuttamiseksi.»

Useimmat esimerkit ovat sanomalehdistä, joiden kirjoittajilla ei aina ole aikaa riittävästi harkita sanontaansa. On harvinaista, että etevä kirjailija tekee samantapaisen virheen. Seuraava esimerkki on Topeliuksen Välskärin kertomuksista: »Ja kaiken tämän ohessa — — *mateli* tappio *hiipivän ukonnuolen tavoin* voittajan selän takana.»

E. A. Saarimaa.